

อิสระณณภษิต

หน่วยการเรียนรู้ที่

๓

ตัวชี้วัดชั้นปี

๑. อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้ถูกต้อง ท ๑.๑ (ม. ๒/๑)
๒. จับใจความสำคัญ สรุปความ และอธิบายรายละเอียดจากเรื่องที่อ่าน ท ๑.๑ (ม. ๒/๒)
๓. เขียนผังความคิดเพื่อแสดงความเข้าใจในบทเรียนต่าง ๆ ที่อ่าน ท ๑.๑ (ม. ๒/๓)
๔. อภิปรายแสดงความคิดเห็นและข้อโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน ท ๑.๑ (ม. ๒/๔)
๕. ระบุข้อสังเกตการชวนเชื่อ การโน้มน้าว หรือความสมเหตุสมผลของงานเขียน ท ๑.๑ (ม. ๒/๖)
๖. อ่านหนังสือ บทความ หรือคำประพันธ์อย่างหลากหลายและประเมินคุณค่าหรือแนวคิดที่ได้จากการอ่าน เพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิต ท ๑.๑ (ม. ๒/๗)
๗. สรุปเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่านในระดับที่ยากขึ้น ท ๕.๑ (ม. ๒/๑)
๘. อธิบายคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน ท ๕.๑ (ม. ๒/๓)
๙. สรุปความรู้และข้อคิดจากเรื่องที่อ่านไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ท ๕.๑ (ม. ๒/๔)
๑๐. ท่องจำบทอาขยานตามที่กำหนดและบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจ ท ๕.๑ (ม. ๒/๕)

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้

ประโยชน์จากการเรียนรู้

๑. รู้จักลักษณะของกลอนเพลงยาว
๒. นำข้อคิดคติเตือนใจที่ได้จากเรื่องไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

ชวนคิด ชวนตอบ

๑. กลอนเพลงยาวมีลักษณะอย่างไร
๒. “ถ้าเขาชอบเหมือนอย่างเกาให้เราค้น” ข้อความนี้เป็นการสอนเกี่ยวกับเรื่องใด

นำเรื่อง

อิศรญาณภาษิต หรือเรียกกันว่า เพลงยาวอิศรญาณ หรือภาษิตอิศรญาณ เป็นวรรณคดีคำสอน มีลักษณะเป็นกลอนเพลงยาวที่ไพเราะ คมคาย ให้คติสอนใจแก่ผู้อ่าน หม่อมเจ้าอิศรญาณเป็นผู้ทรงนิพนธ์ขึ้นตั้งแต่ครั้งยังทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยแต่งเป็นกลอนเพลงยาวจำนวน ๕๒ คำกลอน

มีเรื่องเล่าว่าขณะที่หม่อมเจ้าอิศรญาณทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวตำหนิติเตียนว่าท่านเป็นคนแปลก หม่อมเจ้าอิศรญาณรู้สึกน้อยพระทัย จึงได้แต่งอิศรญาณภาษิตขึ้น เพื่อพิสูจน์ให้ผู้อื่นเห็นว่าตนไม่ได้แปลกหรือผิดปกติ และผลงานที่ปรากฏก็แสดงให้เห็นว่าหม่อมเจ้าอิศรญาณเป็นกวีที่มีความสามารถผู้หนึ่ง

อิศรญาณภาษิต

หม่อมเจ้าอิศรญาณ

เทศนาคำไทยให้เป็นทาน
 สำหรับคนเจ้าจิตจริตเขลา
 ต้องหาม้ามโนมัยใหญ่ยาวรี
 ชายข้าวเปลือกหญิงข้าวสารโบราณว่า
 เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ
 ผู้ใดดีดีต่ออย่าก่อกิจ
 สิบดึกก็ไม่ถึงกับกิ่งพาล
 รักลั่นนั้นให้รู้อยู่เพียงลั่น
 มีไซ้ตายแต่เขาเราก็ตาย
 อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย
 อย่างนอนเปล่าเอากะจกยกออกมา
 เห็นต่อหลักปักขวางหนทางอยู่
 เห็นเต็มตาแล้วอย่าอยากทำปากบอน
 ค่อยดำเนินตามไต่ผู้ไปหน้า
 เอาหลังตากแดดเป็นนิจคิดคำนวณ
 เพชรอย่างดีมีค่าราคายัง
 ต่อผู้ดีมีปัญญาจึงหาหรือ
 ของสิ่งใดเจ้าว่างามต้องตามเจ้า
 จำไว้ทุกสิ่งจริงหรือเท็จ
 เกิดเป็นคนเชิงดูให้รู้เท่า
 อยากใช้เขาเราต้องก้มประนมกร
 เป็นบ้ำจี้นิยมชมว่าเอก
 อ้นยศศักดิ์มิใช่เหล้าเมาแต่พอ
 บ้างโลดเล่นเต้นรำทำเป็นเจ้า
 ผีมันหลอกช่างผีตามผีมัน
 สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม
 คนสามขวามีปัญญาหาไว้หัก

● อิศรญาณชาฎกอนอักษรสาร
 โดยตำนานศุภอรรถสวัสดิ์
 ด้วยมัวเมาโมห์มากในชากผี
 สำหรับซึ่งเป็นม้าอาชาไนย
 น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอักษณาลัย
 รักกันไว้ดีกว่าชิงระวังการ
 ผู้ใดผิดผ่อนพักอย่าหักหาญ
 เป็นชายชาญอย่าเพ่อคาดประมาทชาย
 รักยาวนานอย่าให้เย็นเกินกฎหมาย
 แห้งนดูฟ้าอย่าให้อายแก่เทวดา
 น้ำตาลย่อยมากเมื่อไรได้หนักหนา
 ล่องดูหน้าเสียทีหนึ่งแล้วจึงนอน
 พิเคราะห์ดูควรทิ้งแล้วจึงถอน
 ตรองเสียก่อนจึงค่อยทำกรรมทั้งมวล
 ใจความว่าผู้มีคุณอย่าทวนทวน
 รู้ถั่วฉวนจึงสบายเมื่อปลายมือ
 ส่งให้ลิงจะรู้ค่าราคาหรือ
 ให้เขาลือเสียว่าชายนี้นายเพชร
 ใครเลยเล่าจะไม่งามตามเสด็จ
 พริกไทยเม็ดนิดเดียวเคี้ยวยังร้อน
 ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
 ใครเลยท่อนจะว่าตัวเป็นววมอ
 คนโหยกหยกรักษายากลำบากหมอ
 ถ้าเขาขอเหมือนอย่างเถาให้เราค้น
 เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชน
 คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
 จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
 ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา

เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด
 ใครทำตึงแล้วหย่อนผ่อนลงเอา
 เป็นผู้หญิงแม่มายที่ไร้ผ้า
 ไฟไหม้ยังไม่เหมือนคนที่จนเอง
 อันเสาคินแปดศอกตอกเป็นหลัก
 จงฟังหูไว้หูคอยดูไป
 หญิงเรียกแม่ชายเรียกพ่อโยไว้ใช้
 ที่ทางปิดที่ซิดไซให้ทะลุ
 เอาปลาหมอบเป็นครูดูปลาหมอบ
 เขาย่อมว่าปากควายเสียดยาพริก
 มิใช่เนื้อเอาเป็นเนื้อก็เหลือปล้ำ
 อันโลกลาภบาปหนาตันทหาเย็บ
 ถึงรู้จริงนิงไว้อยาไซรู้
 ไม่ควรกล้ำเกินหน้าก็อย่าเกิน
 วาสนาไม่คู่เคียงเคียงเขายาก
 ฝืนเรือในตัวไม่ตีฝืนพลอย
 แต่ไม่ไผ่อันหนึ่งตันอันหนึ่งแขวะ
 ช้างถีบอย่าว่าเล่นกระเด็นปลิว
 ล้อฐเท่าเล่นก็ได้ใจกล้ำกล้า
 ต้องว่องไวในทำนองคล่องท่าทาง
 ถึงเพื่อนฝูงที่ชอบพอขอกันได้
 พ่อแม่เลี้ยงปิดปากเป็นกนก
 ถึงบุญมีไม่ประกอบชอบไม่ได้
 บุญหาไม่แล้วอย่าได้ทะนงตน
 ตัวยากอยากจะไปอาศัยเขา
 แม้มีมีเหมือนกันจึงยังยืน
 อันคลื่นใหญ่ในมหาซลาสินธุ์
 เสียงกลองดังฟังดูเพียงหูฟัง
 ถ้าทำดีก็จะดีเป็นศรีศักดิ์
 ความชั่วเราลืบลบอย่ากลับตรอง

ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
 นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง
 ชายมักยั่วทำเลียบเทียบข่มเหง
 ทำอวดเก่งกับชื่อคำว่ากระไร
 ไปมาผลักบอยเข้าเสายังไหว
 เชื่อน้ำใจดีกว่าอย่าเชื่อย
 มันชอบใจข้างปลอบไม่ชอบดู
 คนจักษุเหล่หลิวไล่พลั่วพลิก
 บบนกหน่ออุตสาห์เลือกกระเดือกกระดิก
 รักหยอกหยิกยับยั้งตัวอย่ากลัวเล็บ
 แต่หนามตำเข้าลึกนิดกริดยังเจ็บ
 เมียรู้เก็บผ้ารู้ทำพำจำเรณู
 เต็มที่ครูเดียวเท่านั้นเขาสรรเสริญ
 อย่าเพลิดเพลนคนซึ่งนักคนรักน้อย
 ถึงมีปากมีเสียงเปล่าเหมือนเต้าหอย
 พุดพลอยพลอยไม่ดีปากซีริว
 สีเหยะเหยะตอกตะบันเป็นคว้นฉิว
 แรงหรือหิวซึ่งใจดูจะสู้ช้าง
 แต่ว่าอย่ายกเยื้องเข้าเบื่องทาง
 ตบหัวผางเดียวม้วนจึงควรล้อ
 ถ้าแม่ให้เสียทุกคนกลัวคนขอ
 จนแล้วหนอเหมือนเปรตเหตุด้วยจน
 ต้องอาศัยคิดดีจึงมีผล
 บุญชนรักกับซึ่งไม่ยังยืน^๑
 ถึงเป็นญาติก็เปล่าเหมือนผู้อื่น
 การยิงปืนลูกถึงแล้วจึงดัง
 เข้าฝั่งสิ้นสาตเข้าไปที่ในฝั่ง
 ปากคนดังอิงจริงยิ่งกว่ากลอง
 ถ้าทำชั่วชั่วจักตามสนอง
 นอนแล้วมองดูผิดในกิจการ

^๑ หม่อมเจ้าอิศรญาณแต่งตั้งอิศรญาณภานุติถึงแก่ “บุญชนรักกับซึ่งไม่ยังยืน” ความต่อจากนี้เป็นสำนวนของผู้อื่น แต่งต่อภายหลัง

เราทำผิดสิ่งใดในราชกิจ
 คิดถึงผิดจิตไม่เหิมฮึกทะยาน
 เป็นข้าเฝ้าเหล่าเสวกามาตย์
 อย่าให้ชิตอย่าให้ท่างเป็นกลางไว้
 มิควรทูลก็อย่าทูลประมุขข้อ
 อย่าพูดปดให้จับได้พูดโพล่เพลง
 อันความเรื่องเดียวกันสำคัญกล่าว
 ข้าวมร้อนอย่ากระโจมค่อยโลมเล็ม
 ถึงโปร่งปรูในอุบายเป็นชายชาติ
 อันความหลงแม่ไต่ปลงสังขาร
 อย่าโอกโฮยกอยู่ในโลกสันนิवास
 เหมือนเรือช่วงฟ่งลำในลำภา
 คนพ้นหนึ่งตั้งดื้อถือมานะ
 เหล็กเผาไฟมอญไทยพม่าเจ็ก
 อนิจจังภาวนาว่ากุศล
 จังแต่ปากใจยังไม่จังใจ
 หลงโลกลาภบาปก็รู้อยู่ว่าบาป
 ตัณหาหากชักนำให้กำบัง
 คนศรัทธาวาง่ายสบายจิต
 คนที่ไม่ศรัทธาอุราคลอน
 หาเงินติดใต้ไว้อย่าให้ขาด
 ชาติตะปูชาติแข็งต้องแทงตรึง
 ของสิ่งใดสงสัยให้พิสูจน์
 ดูนดินน้ำลมไฟให้แยกคาย
 ปลาร้าเค็มพริกเทศเผ็ดไหน
 กลับฟอนฟันพริกปลาร้าสภาพร
 พูดโกหกแต่แยกคายอุบายปด
 ที่พูดซื่อถือแท้แน่เจรจา
 เป็นเจ้านายผู้ดีมีวาสนา
 มีเมียน้อยหลักแหลมก็แถมใช้
 คุณกับโทษสองแบ่งแรงข้างไหน
 โทษลักเท่าหัวเหาเล็กเท่าเส้น
 น้ำใจเอ๋ยเห็นกรรมไม่ทำชั่ว

อุตส่าห์คิดอย่าแพรงแกลงสาร
 คิดถึงชอบแล้วก็ปานละเลิงใจ
 ยิ่งกว่าทาสทาสาค่าสินไถ่
 ฝ่ายข้างในอย่าหนีออกนอกอย่าแฉง
 จะเกิดก่อลูกลามความแสง
 ทูลแล้วแบ่งมูสาอย่าให้เต็ม
 พูดไม่ดีแล้วก็เปล่าไม่แข็งเข้ม
 วิสัยเข้มเล็มน้อยร้อยซ้ำซ้ำ
 แม้หลงมาตุคามขาดศาสนา
 แต่ทว่ารู้บ้างค่อยบางเบา
 แต่นักปราชญ์ยังรู้พึงผู้เขลา
 เรือใหญ่เข้าไม่ได้ใช้เรือเล็ก
 ในกฤษฎะแข็งจริงยิ่งกว่าเหล็ก
 ผู้ใหญ่เด็กก็ตื้ออ่อนเพราะร้อนไฟ
 พากันบ่นวุ่นวุ่นบุญที่ไหน
 ต่อเมื่อไรสังเวจจิตอนิจจัง
 กิเลสหยาบยังไม่สุขยอมทุกขัง
 เอาธรรมตั้งข่มกตให้ปลดร้อน
 ไม่เบือนบิดแรงทำตามคำสอน
 โง่แล้วอนถึงไม่ฟังก็ยังดิ่ง
 ตำลึงบาทหาไม่คล่องเพียงสองสลึง
 ชาติซีผึ่งชาติอ่อนร้อนละลาย
 ไม่แกล้งพูดธาตุทั้งสี่ตีใจหาย
 ไ่ระบายเท็กก็แปรแท้ไม่จร
 เอออะไรดูเถิดยังเกิดหนอน
 ทั้งเค็มร้อนไม่ถึงกรรมเป็นธรรมา
 คนทั้งหมดนั่งฟังไม่กังขา
 เขาก็ว่าพูดปดทุกบทไป
 เอาพ่อตาลองข้างล่างใช้ต่างไพร่
 ลูกเขยจนแล้วก็ใส่คอปั้นเอ็น
 คุณถึงใหญ่ให้ผลคนไม่เห็น
 ให้ผลเห็นแผ่ชานหัวบ้านเมือง
 บวชตั้งตัวตั้งใจบวชได้เรื่อง

บวชหลบราชการหนักบวชยกเยื้อง
 หลายตำบลหลายแห่งแขวงป่าช้า
 ป่าช้าใหญ่คือเตาไฟโยมปลง
 สัตว์พอมฤษีพีนีสองสิ่ง
 กับคนจนแต่งอินทรีนี่อีกอัน
 บรรพชาสามปางนางสามผัว
 มักเกิดเงี่ยงเกี่ยงแ่งแสหาความ
 เคาฐานหยาบซ้ำหาสะอาด
 อย่าเข้าทำลำสนนิมรัก
 กิ่งไม้เรียวหนามหนาคีลาหัก
 หยิบทิ้งเสียบุญหนักหนาอย่าชี้คร้าน
 ถือตำรามากนักซี้มกรอบ
 ออกชื่อบาปครางฮือทำมืองอ
 จิตดำรงคงธรรมไม่พล้ำเปลี่ยง
 ถึงบอกลาบาปแล้วไม่พอใจ
 พระพุทธรองค์ก็ทรงชมว่าสมปราชญ์
 สู้คดีเบื้องหน้าถ้าเขาตาย
 กระแสพุทธรูทีกว่ากระนี้
 ถ้ายากจนแล้วก็คนมักยืมเย้ย
 ว่าชะชะนักปราชญ์ชาติสกุล
 สวรรค์นรกที่ไหนไม่แจ้งแจ้ง
 อย่าคบมิตรจิตพาลสันดานชั่ว
 คบนักปราชญ์นั้นแหละดีมีกำไร
 ความเจริญและความฉิบหายนั้น
 อ้ายคิ้วตานันก็เปล่าแต่เจ้าชู้
 ชั่วแต่กายวาจายอมปรากฏ
 ชั่วในใจบังปิดไว้มิดมั้น
 คดสิ่งอื่นหมิ่นแสนหมิ่นกำหนด
 คดของคนลั่นลำคदन่านวล
 หินกับเหล็กขุดดีตีเอาเถิด
 ถึงหินนิคกริดคดตือดออม
 จะผ่าไม้ให้พินิจพิศดูท่า
 จะเข้าหาคนผู้ดูอาการ

บวชหาเพื่องหาไฟบวชไม่ตรง
 อศุภพาเกิดพินิจพิศวง
 สังเวชลงว่าเผาผีทุกวี่วัน
 สามผู้หญิงรูปดีไม่มีถัน
 สี่ด้วยกันดูเป็นเห็นไม่งาม
 ข้าเก่าชั่วเมียชังเขายังห้าม
 กาลีลามหยาบซ้ำอุลามก
 มุลฝอยไปไม่ใช่ญาติอย่ามุ่นหมก
 ไฟจะตกลามไหม้ไม่ได้การ
 เห็นเสียบปักอยู่ที่ทางกลางสถาน
 ทำไปนานแล้วก็ก้างไม่ค้างคอ
 มิเสียชอบขัดสนจนจนจ่อ
 ไม่นึกฉ้อส่อเสียดเบียดเบียนใคร
 สู้หลักเลียงตามภาษาอักษณาลัย
 มีหาไม่อุตส่าห์รักษากาย
 บัณฑิตชาติเมธาปัญญาหลาย
 ทางอบายทางไกลไม่ไปเลย
 เดียววันนี้ไม่กระนั้นนะท่านเอ๋ย
 ภิปรายเปรยเปรียบเทียบพูดเสียบแทง
 วิบากบุญให้ผลจนต้องแต่ง
 อยู่เขตแขวงธานีบุรีใด
 จะพาตัวให้เสื่อมที่เสื่อมใส
 ท่านยอมให้ความสบายหลายประตุ
 ที่เกิดมันไม่มากเท่าปากหู
 จมูกรู้ก็แต่สุดพูดไม่เป็น
 คนทั้งหมดแมนแท้เขาแลเห็น
 สิบห้าเล่มเกวียนขึ้นไม่หมดมวลง
 โกลีล่านคดซ้อนซ้นพอนับถ้วน
 เหลือกระบวณที่จะจับนับคดค้อม
 ไฟก็เกิดหินรอยไปเหล็กไม่พอม
 อุตส่าห์ถนอมใช้ไปได้มนาน
 ให้เห็นว่าแสกไหนเหมาะจะจึ่งเจาะขวาน
 ถือโบราณถูกเดาจึงเอาคำ

ห้าสิบปีมีประมาณฐานเก่าเก่า
 โตเท่าผลมะขวิดสดแรงจดจำ
 คนพันหนึ่งเสาะทางแสนที่
 เสกที่ใดใจเจ้าของต้องประวิง
 รักกันเองหรือขออยู่กันยืดย
 อื่นอื่นนั้นยกไว้ในสำคัญ
 คนมีศรูปสวยทั้งรวยทรัพย์
 สาวสาวเห็นหมดหน้าถ้าจะเอา
 คนแกมีสี่ประการโบราณว่า
 แก่ยศแก่วาสนาปัญญาเปรียว
 ความรู้ท่วมหัวตัวไม่รอด
 เรียนวิชาไม่แม่นยำจะน้ำคะเน
 ทะเลน้อยเท่ารอยโคไฟไม่ได้
 หึงขมื่นชายปฐนประมุขปน
 จิ้งจกเรียกจะเข้บักยกขึ้นทำ
 แมวเป็นอาของพยัคฆ์ชักกว่านเครือ
 อีกข้อหนึ่งเมืองเราชาวมนุษย์
 ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันไปมา
 พุทธแปลว่าพระเจ้าท่านกล่าวแก่
 ผิดหรือถูกไม่ตริกตราเจรจาตาม
 ว่าพระพุทธองค์ไปอาศัยผี
 ถ้อยที่ถ้อยฟังกันนั้นอย่างไร
 เป็นวาจากรรมเปล่าไม่เข้าข้อ
 แม้พลั้งปากเสียศีลพลาดดินแปลง
 หนึ่งนักปราชญ์ผู้เขลากล่าวกำเนิด
 เพราะอย่างนั้นรัศมีสี่จิงย้อย
 จะคมมิตรสนิทนักมักเป็นโทษ
 ทันระวังตัวที่ไหนไม่ทันคิด
 ประพตติดีฝึกปากข้างถากถาง
 จุกุละหุกคูลูกคลีถึงตีสัน
 เจ้าท่านเกลียดอย่าเกลียดแทนองค์เจ้า
 กริ้วสิ่งไรช่วยแซมค่อยแถมเติม
 ฌมยาวยุ่งทั้งไว้ไม่สาบหวี

น้ำไม่เข้าท่วมถึงที่มีดินถนนำ
 ญเงินเฟื่องเหลืองกำเป็นทองจริง
 อุปเทห์ทำให้ยอบขอบใจหญิง
 ได้ก็เกิดยุ่งย่งร้างหย่ากัน
 ไม่จางจิตเสนหาจนอาลัย
 กับอีกอันปฏิบัติไม่ขัดเรา
 เสน่ห์บั้นนี้บับขลังจริงเจ้า
 ไม่ต้องเป่าเสกคาถาก็มาเจียว
 แก่ธรรมาพิสมัยใจแห่งเดียว
 แต่แก่แดดอย่างเดียวแก่เกร
 เป็นคำสวดของคนเกรเกเส
 ไปเที่ยวเตร่ประกอบชั่วตัวจึงจน
 โดยว่าใจยังกำหนดขัดมรรคผล
 ไหนจะพ้นทะเลแดงตำแหน่งเนื้อ
 แมวตัวเล็กเขาก็กว้าเป็นอาเสือ
 ไม่น่าเชื่อหลานอะไรใหญ่กว่าอา
 ย่อมว่าพุททกับไสยตั้งใจว่า
 ทั้งเจรจาญาณหูตูไม่งาม
 ไสยนั้นแปลว่าผีนี้ได้ถาม
 มีเนื้อความในคัมภีร์บาลีใด
 ผีไปฟังบารมีที่ตรงไหน
 ครั้นว่าไล่เข้าก็ขัดลัทธิแรง
 รู้แล้วก็นิ่งไว้อย่าได้เถล
 มักระแวงข้างเป็นโทษประโยชน์น้อย
 ว่ากระต่ายไปเกิดเป็นหิงห้อย
 แล้วอย่าพลอยพูดโกลเหมือนไม้ลิด
 เกิดซึ่งโกรธต่างต่างเพราะวางจิต
 เหตุสัณนิทแล้วก็ได้ชัดใจกัน
 คือเห็นทางห้ามรักให้ชักสั้น
 อ้ายรู้มากนี่แลมันเป็นต้นเดิม
 เอ็นดูเหล่าผู้ผิดอย่าคิดเสริม
 ผู้ผิดเพิ่มพูดผิดใช้กิจเอง
 ลิ่นที่ฟังแล้วจึงมีคนข่มเหง

อาวุธปากกล่าวดีมีคนเกรง	ยังให้เบี่ยงเดียวถูกทุกทุกคำ
ของเข้าที่ออกที่ทางพิเศษ	ถ้ารู้เหตุก็คงเห็นเป็นยังคำ
คว่ำหงายท่าตอบบอกแล้วจำ	กลางคืนกลางวันร่ำอยู่อัตรา
ดูตระกูลกิริยาดูอาภัพ	ดูทิศจับเอาที่ผลต้นพฤษภา
ดูฉลาดเลาก็เห็นที่เจรจา	ดูคงคาก็ฟังหมายสายอุบล
นกกระจาบเดิมหนักหนามากกว่าแสน	ไม่เดือดแค้นสามัคคีย่อมมีผล
ครั้นภายหลังอวดกำลังต่างถือตน	พราณก็ชนกระหน่ำมาพากันตาย
ดูโรงเรียนเปรียบเหมือนกับสังฆาร	ปลูกไฉนนานเก่าคร่ำจลาลาย
แก้ลงแล้วใคร่ครวญหนอร่างกาย	ไม่เจตฉายเหมือนหนุ่มกระชุ่มกระชวย
ตาก็มัวหวัท้ชวเป็นคราวคร่ำ	หูกี้ข้าไม่ได้ยินเอาสิ้นสว
แรงก็ถอยน้อยกำลังนั่งก็งวย	พันก็หักไปเสียด้วยไม่ทันตาย
แก้ตันทนนี้ทำไมจึงไม่แก้	ยังปกแผ่พังพานผิงตึงใจหาย
เห็นสาวสาวเข้ายังตะเกียกตะกาย	คิดอุบายจะใคร่แรงแต่เกรงจน
คืนและวันพลันดับก็กลับลง	ท่านทั้งปวงจงอุตส่าห์หากุศล
พลันชีวิตคิดถึงรำพึงตน	อายุคนนั้นไม่ยืนถึงหมื่นปี
อันความมรณาด่วนหน้าสัตว์	แต่พระตรัสเป็นองค์พระชินศรี
แสนประเสริฐเลิศผพบาตร	ยังจรรโลงเข้าสู่นิพพานเอย ฯ

* * * *

ศัพท์น่ารู้

กิเลส	เครื่องทำใจให้เศร้าหมอง
โกฏ	ชื่อมาตรานับเท่ากับ ๑๐ ล้าน
ชื้อคา	ชื่อและคาเป็นเครื่องจองจำนักโทษในสมัยโบราณ “ทำอวดเก่งกับชื้อคา” ในที่นี้หมายถึง แสดงอำนาจโอ้อวดทำทาบยบหลงโทษ
คนสามขา	คนเฒ่าคนแก่ที่ถือไม้เท้า
คนโหยกเหยก	คนที่ไม่ได้เรื่อง แก่ไขยาก
เคหาฐาน	เรือน ที่อยู่
ฆ่าควายเสียตายพริก	เป็นสำนวน หมายถึง ทำการใหญ่แต่กลัวหมดเปลือง จึงทำให้งานเสีย
จริต	ความประพฤติ กิริยาหรืออาการ
จักขุ	ตา
ฉลาย	สลาย แตกพัง
ชลาลัย	ทะเล แม่น้ำ

ตะบัน	ทิ่มหรือแทงกดลงไป กระทุ้ง
ถนำ	ชื่อดินชนิดหนึ่ง สีเหลืองอ่อน ใช้ทำยาไทย
ทัญฐะ	ทันตาเห็น
บอน	อาการที่ปากหรือมืออยู่ไม่สุข
ประวิง	หน่วงไว้ให้เนิ่นช้า ถ่วงเวลา
ปิดปกเป็นกกอก	โอบอุ้มทะนุถนอมไว้เป็นอย่างดี
ไพล่พลีพลิก	ในที่นี้หมายถึง ให้รู้จักหลีกเลี่ยง อย่าพูดตรงเกินไปเพื่อไม่ให้เสียน้ำใจ
มโนมัย	สำเร็จด้วยใจ ใช้ประกอบกับม้า หมายความว่า ม้าที่ใช้ขับที่รวดเร็วได้ตั้งใจ
มรรคผล	ผล
มุสา	เท็จ ปด
เมื่อปลายมือ	ในภายหลัง
โมห์	ความหลง ความเขลา ความโง่
ราญ	รบ
ววมอ	วัวตัวผู้
ศุภอรรถ	ถ้อยคำที่ดีงาม
สังเวช	รู้สึกเศร้า สลดหดหู่ต่อผู้ที่ได้รับทุกข์เวทนา
สันนิวาส	ที่อยู่ ที่พัก การอยู่ร่วมกัน
เสวกามาตย์	ข้าราชการในราชสำนัก
หลังตากแดด	ก้มหน้าทำงานหนักเหมือนชาวนา ทำให้หลังถูกแดดอยู่ตลอดเวลา
ให้เขาถือเสียว่าชายนี้ขายเพชร	ให้ผู้คนรำลึกว่าตนเองเป็นผู้มีปัญญาราวกับมีเพชรมากพอที่จะ อวดได้
อนิจจัง	ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
อบาย	ที่ที่ปราศจากความเจริญ
อาชาไนย	กำเนิดดี พันธุ์หรือตระกูลดี ฝึกหัดมาดีแล้ว
อุบล	บัวสาย

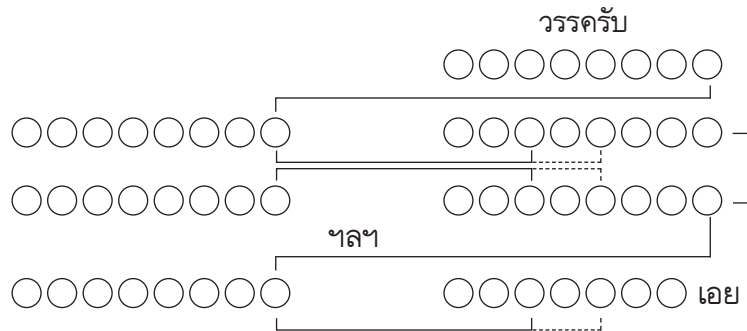
ประวัติผู้แต่ง

หม่อมเจ้าอิศรญาณเป็นพระโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงมหิศวรินทรากรมเรศ พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๒ กับเจ้าจอมมารดาเลียง พระนามเดิมของหม่อมเจ้าอิศรญาณไม่ปรากฏ ขณะทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารได้พระนามฉายาว่า อิสสรญาณโณ

สาระน่ารู้

กลอนเพลงยาว

กลอนเพลงยาว เป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนชนิดหนึ่ง แต่งได้โดยไม่จำกัดความยาวและ มีข้อบังคับทางฉันทลักษณ์เช่นเดียวกับกลอนแปด กลอนเพลงยาวขึ้นต้นบทแรกด้วยวรรครับ อันเป็นวรรคที่ ๒ และลงท้ายบทด้วยคำว่า “เอ๋ย”

กลอนเพลงยาวในระยะแรกไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์ที่เป็นแบบแผนตายตัว จำนวนคำในแต่ละวรรคมีได้ตั้งแต่ ๖-๑๕ คำ การส่งสัมผัสมีลักษณะไม่คงที่ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ กลอนเพลงยาวได้พัฒนาทั้งรูปแบบและเนื้อหา มีจำนวนคำแต่ละวรรคสม่ำเสมอและการส่งสัมผัสระหว่างวรรคคงที่ มีการส่งสัมผัสในเพื่อเพิ่มความไพเราะยิ่งขึ้น ส่วนเนื้อหาของกลอนเพลงยาวมีความหลากหลายมากขึ้น จากในสมัยอยุธยาที่นิยมแต่งเรื่องเกี่ยวกับความรัก มีการแต่งกลอนเพลงยาวเป็นนิราศ เช่น กลอนเพลงยาวรพพม่าที่ทำดินแดง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นอกจากนี้ยังมีกลอนเพลงยาวที่เป็นการบันทึกความคิดเห็นและบันทึกเหตุการณ์ เช่น เพลงยาวกลอนสุภาพเรื่อง พระราชปราวณและเพลงยาวปลงสังขาร พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กลอนเพลงยาวที่เป็นการแต่งว่าและล้อเลียน เช่น เพลงยาวบัตรสนเท่ห์ ของพระมหามนตรี (ทวีป) รวมทั้งยังมีกลอนเพลงยาวที่แต่งเป็นคำสอนหลายเรื่อง เช่น เพลงยาวถวายโอวาท ของสุนทรภู่ เพลงยาวอิศรญาณ ของหม่อมเจ้าอิศรญาณ

แนวทางในการพิจารณาวรรณกรรม

เนื้อเรื่อง

อิศรญาณภาษิต เป็นบทพระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าอิศรญาณ มีเนื้อหาสั่งสอนและแนะนำผู้อ่านในด้านต่าง ๆ เช่น การวางตนให้เหมาะสม การช่วยเหลือผู้อื่น การอ่อนน้อมถ่อมตนเมื่อจะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ฯลฯ เหมาะกับคนทั่วไปและสามารถนำไปปฏิบัติตามได้

ศิลปะการประพันธ์

อิศรญาณภัชิต เป็นกลอนเพลงยาวที่ไพเราะ สำนวนคมคาย ใช้คำศัพท์ง่าย แต่กินความลึกซึ้ง เช่น

“อย่านอนเปล่าเอาระจกยกออกมา ส่องดูหน้าเสียทีหนึ่งแล้วจึงนอน”

การส่องกระจกในที่นี้ หมายถึง การคิดทบทวนถึงตัวเอง หวนคิดถึงสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วว่า สิ่งใดเกิดประโยชน์ สิ่งใดควรปรับปรุงแก้ไข

นอกจากนี้อิศรญาณภัชิตยังมีบทเปรียบเทียบซึ่งทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ชัดเจน เช่น

“ถ้าเขาขอเหมือนอย่างเก่าให้เราค้น”

เปรียบเทียบการยกยอว่าเหมือนกับการเก่าให้ค้นประเดี๋ยวเดียวก็หาย ไม่ควรนำมาใส่ใจ และบทประพันธ์ที่ว่า

“วาสนาไม่คู่เคียงเคียงเขายาก ถึงมีปากมีเสียงเปล่าเหมือนเต่าหอย”

กล่าวถึงผู้มีบุญบารมีน้อยจะออกสิทธิ์ออกเสียงใดก็ไม่มีใครสนใจ เหมือนเต่าและหอยถึงแม้จะมีปากแต่ก็ไม่สามารถออกเสียงให้ใครได้ยินได้

ข้อคิด คติคำสอน และความจรรโลงใจ

เนื้อหาของอิศรญาณภัชิตเป็นการสั่งสอนและแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักชีวิต มีข้อคิดคำคมต่าง ๆ แสดงให้เห็นความเป็นไปตามธรรมชาติของโลก เช่น

สอนว่าคนเราต้องพึ่งพาอาศัยกัน ควรเห็นอกเห็นใจกัน ถนอมน้ำใจกัน ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“ชายข้าวเปลือกหญิงข้าวสารโบราณว่า น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอัมภมลัย

เราก็จิตคิดดูแลเขาก็ใจ

รักกันไว้ดีกว่าซังระวังการ”

สอนเรื่องการวางตัวให้เหมาะสม รู้เป็นรู้อยู่อย่างผู้ชาญฉลาด ไม่เที่ยวโอ้อวด ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม

คนสามขามีปัญญาหาไว้หัก

เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด

ใครทำตึงแล้วหย่อนผ่อนลงเอา

จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก

ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา

ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา

นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง

.....
ถึงรู้จริงนั่งไว้อย่าไขว่

ไม่ควรกล้าเกินหน้าก็อย่าเกิน

สอนให้เป็นคนหนักแน่น ไม่หุบเขาเชื่อคำคนยุยง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“อันเสาทินแปดศอกตอกเป็นหลัก

จงฟังหูไว้หูคอยดูไป

.....
เต็มทีครูเดียวเท่านั้นเขาสรรเสริญ

อย่าเพลิดเพลिनคนซังนักคนรักน้อย”

ไปมาฉลักบ่อยเข้าเสายังไหว

เชื่อน้ำใจดีกว่าอย่าเชื่อยุ”

การนำไปใช้ในชีวิตจริง

อิศรญาณภาษิต เป็นวรรณคดีคำสอนที่ทรงคุณค่า เปี่ยมด้วยข้อคิดที่ลึกซึ้ง อ่านเข้าใจง่าย ถึงแม้เวลาจะผ่านไปนานแต่นานแต่คำสอนต่าง ๆ ก็ยังร่วมสมัย สามารถนำมาปรับใช้ได้ทั้งเรื่องการประพฤติปฏิบัติตน การครองเรือน การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ฯลฯ เราอาจจะนำมาไตร่ตรอง ยึดถือไว้เป็นคติเตือนใจในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

สรุป

อิศรญาณภาษิต เป็นบทพระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าอิศรญาณที่รู้จักกันแพร่หลาย วรรณคดีคำสอนเรื่องนี้มีลักษณะเป็นกลอนเพลงยาวที่ไพเราะ คมคาย ให้คติสอนใจแก่ผู้อ่านในเรื่องต่าง ๆ เช่น การประพฤติปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การดำเนินชีวิต การครองเรือน ฯลฯ เนื้อหาของเรื่องเป็นเชิงสอนและแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักชีวิต มีข้อคิดคำคมต่าง ๆ แสดงให้เห็นความเป็นไปตามธรรมชาติของโลกที่ผู้อ่านสามารถเข้าถึงและค้นเคย

กิจกรรมบูรณาการ

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ร่วมกันรวบรวมบทร้อยกรองในอิศรญาณภาษิตที่มีเนื้อความลักษณะต่อไปนี้

๑) สอนเรื่องการพูด	๕) สอนเรื่องการฟัง
๒) สอนให้รู้จักตนเอง	๖) สอนเรื่องการทำความดี
๓) สอนเรื่องการคบมิตร	๗) สอนเรื่องการประกอบอาชีพ
๔) สอนเรื่องการวางตัว	

๒. เลือกพิจารณาดูว่าคำสอนในอิศรญาณภาษิตบทใดมีความหมายตรงกับสำนวนสุภาษิตไทยในปัจจุบัน

๓. อ่านอิศรญาณภาษิตเป็นทำนองเสนอแนะ แล้วสรุปหมวดหมู่คำสอนในอิศรญาณภาษิตเป็นแผนภาพความคิด

๔. เลือกคำสอนจากอิศรญาณภาษิตบทใดบทหนึ่งมาเขียนเรียงความ ความยาวไม่น้อยกว่า ๑ หน้ากระดาษ

๕. ทดลองนำคำสอนจากอิศรญาณภาษิตมาปฏิบัติเป็นเวลา ๑-๒ สัปดาห์

โครงงาน

นักเรียนเลือกทำโครงงานต่อไปนี้ ๑ หัวข้อ หรืออาจเลือกทำโครงงานอื่นตามความสนใจตามรูปแบบที่ผู้สอนกำหนด โดยให้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน

๑. โครงงานรวบรวมและจัดหมวดหมู่คำสอนในอิศรญาณภาษิต
๒. โครงงานสำรวจและรวบรวมคำศัพท์จากอิศรญาณภาษิต ที่มีความหมายต่างจากปัจจุบัน

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ในฐานะที่เป็นนักเรียน นักเรียนควรนำอิศรญาณภาษิตบทใดมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้ของนักเรียน ยกบทประพันธ์บทนั้น ๆ พร้อมถอดความด้วยภาษาที่กระชับสละสลวย และอธิบายเหตุผล

คำถามทบทวน

๑. หม่อมเจ้าอิศรญาณแต่งอิศรญาณภาษิตนี้ขึ้นด้วยเหตุผลใด
๒. สำนวนใดในอิศรญาณภาษิตที่นักเรียนคุ้นเคยและสำนวนนั้นมีความหมายว่าอย่างไร
๓. หม่อมเจ้าอิศรญาณกล่าวถึงการครองเรือนของสามีภรรยาว่าอย่างไร
๔. ผู้น้อยต้องปฏิบัติต่อผู้ใหญ่อย่างไร
๕. ในอิศรญาณภาษิตได้กล่าวถึงการพูดไว้อย่างไร
๖. ภาษิตบทใดที่นักเรียนประทับใจ เพราะอะไร
๗. ในอิศรญาณภาษิตได้กล่าวถึงการทำงานไว้อย่างไร
๘. “สบายเมื่อปลายมือ” มีความหมายว่าอย่างไร
๙. ภาษิตบทใดบ้างที่สะท้อนค่านิยมของคนไทยในอดีต ยกตัวอย่างพร้อมอธิบายเหตุผล
๑๐. เราสามารถนำอิศรญาณภาษิตไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง

บทพากย์โขน เรื่อง รามเกียรติ์

ตอน บทพากย์เอราวัณ

หน่วยการเรียนรู้ที่

๗

ตัวชี้วัดชั้นปี

๑. อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้ถูกต้องเหมาะสมกับเรื่องที่อ่าน ท ๑.๑ (ม. ๑/๑)
๒. วิเคราะห์คุณค่าที่ได้รับจากการอ่านงานเขียนอย่างหลากหลายเพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิต
ท ๑.๑ (ม. ๑/๘)
๓. สรุปเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน ท ๕.๑ (ม. ๑/๑)
๔. วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่านพร้อมยกเหตุผลประกอบ ท ๕.๑ (ม. ๑/๒)
๕. อธิบายคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน ท ๕.๑ (ม. ๑/๓)
๖. สรุปความรู้และข้อคิดจากการอ่านเพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ท ๕.๑ (ม. ๑/๔)
๗. ท่องจำบทอาขยานตามที่กำหนดและบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจ ท ๕.๑ (ม. ๑/๕)

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้

ประโยชน์จากการเรียนรู้

๑. มีความรู้เกี่ยวกับการแสดงโขนและบทพากย์โขน
๒. นำข้อคิดที่ได้จากเรื่องมาปรับใช้กับตนเอง
๓. อ่านหรือฝึกพากย์บทพากย์โขนเรื่อง รามเกียรติ์

ชวนคิด ชวนตอบ

๑. นักเรียนเคยดูการแสดงโขนหรือไม่ มีลักษณะอย่างไร
๒. นักเรียนเคยได้ยินชื่อช้างเอราวัณหรือไม่ เป็นช้างของใคร และ มีลักษณะอย่างไร

นำเรื่อง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์บทพากย์สำหรับใช้เล่นโขน โดยเฉพาะมีหลายตอน คือ ตอนนางลอย ตอนนาคบาศ ตอนพรหมาสตร์ และตอนเอราวัณ

บทพากย์เอราวัณที่นำมาให้ศึกษานี้เป็นตอนที่อินทรชิตจัดทัพปลอมเป็นทัพพระอินทร์และให้พลยักษ์แปลงกายเป็นไพร่พลในกองทัพ รวมทั้งช้างเอราวัณด้วย อินทรชิตต้องการจะลงฝ่ายพระราม ซึ่งก็ได้ผล ฝ่ายพระรามหลงกล มัวชมชบวนทัพพระอินทร์แปลงเพลिन จนพระลักษมณ์และหนุมานเสียที่แกอินทรชิต พระรามตามมาดูก็ถึงแก่สลับไป ในตอนนี้รัชกาลที่ ๒ ได้สร้างภาพนิมิตให้เห็นถึงความตระการตาและความอัศจรรย์ของช้างเอราวัณที่มีความยิ่งใหญ่

บทพากย์เอราวัณ เป็นบทพากย์ฝ่ายทศกัณฐ์หรือบทพากย์ฝ่ายยักษ์ แต่งด้วยกาพย์ฉบัง ๑๖ ซึ่งโดยปกติบทพากย์จะนิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ โดยใช้กาพย์ยานีและกาพย์ฉบังเท่านั้น

ถ้อยคำที่ใช้ในการประพันธ์ เป็นถ้อยคำที่ควิได้เลือกสรรด้วยความประณีต วิจิตรงดงาม และไพเราะสละสลวย เป็นคำศัพท์ที่ต้องถอดความ ซึ่งเป็นการเลือกใช้คำได้เหมาะสมกับเนื้อหาและรูปแบบในการประพันธ์เป็นอย่างดี ทั้งยังให้ท่วงทำนอง สีส่า จังหวะจะโคนในการอ่านเป็นอย่างดี

บทพากย์เอราวัณ เป็นคำประพันธ์ที่ให้ความรู้ลึกซึ้งเพลิดเพลีน และมีคติคำสอนที่มีคุณค่า คือ ธรรมะย่อมชนะอธรรม ทั้งยังสื่อให้ทราบถึงการแสดงโขน ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงอันวิจิตรงดงามที่ทรงคุณค่าของไทยอีกด้วย

เรื่องย่อ

บทพากย์เอราวัณนี้ เป็นตอนที่อินทรชิตจัดทัพปลอมเป็นทัพของพระอินทร์ ซึ่งเมื่อทศกัณฐ์เสียกุ่มภรรณน้องชายไป จึงสั่งให้อินทรชิตซึ่งเป็นลูกของตนกับนางมณโฑ และเป็นผู้ที่มีฤทธิ์มาก เพราะได้ศรพรหมาสตร์จากพระอิศวร ศรนาคบาศจากพระพรหม ศรวิษณุปาณัมจากพระนารายณ์ และได้มนตร์สำหรับแปลงกายเป็นพระอินทร์จากพระอิศวร ในการออกรบครั้งแรกกับพระลักษมณ์นั้น อินทรชิตต้องถอยทัพกลับไปประกอบพิธีบูชาศรนาคบาศ ณ เขาอากาศคีรี แต่ชามภูวราชพญาวานรรับอาสาพระรามไปทำลายพิธีเสียก่อน การออกรบครั้งที่ ๒ อินทรชิตแผลงศรนาคบาศรัดพระลักษมณ์และไพร่พลวานรสลับทั้งกองทัพ พระรามทรงศรพลายวาทให้พญาครุฑมาโฉบจับพญานาค พระลักษมณ์และไพร่พลวานรจึงรอดตาย อินทรชิตจึงไปประกอบพิธีบูชาศรพรหมาสตร์ ณ เขาขุคนธรอีก แต่ทศกัณฐ์สั่งให้ไวยกาสุรไปแจ้งข่าวการตายของนายทหารที่ไปขัดตาทัพอยู่ พิธีจึงไม่สำเร็จอีก ในการรบครั้งที่ ๓ อินทรชิตจึงเปลี่ยนกลวิธีใหม่ ให้การุณราชแปลงกายเป็นช้างเอราวัณ ความแค้นคือสารถิของอินทรชิต ชื่อ โลทัน ซึ่งแปลงกายเป็นเทพบุตร นั่งอยู่ท้ายช้าง เป็นผู้ขับชี้ช้าง พลยักษ์ทั้งปวงแปลงกายเป็นกองทัพพระอินทร์ ส่วนตัวอินทรชิตเองแปลงกายเป็น

พระอินทร์ ซึ่งตอนที่นำมาให้ศึกษาเป็นตอนที่อินทรีชิตแปลงกายเป็นพระอินทร์ เพื่อจะลงฟ่าย พระราม และพระลักษมณ์ก็เคลิ้มพระองค์หลงใหลในความงามตระการตาของกองทัพอของ พระอินทร์แปลงจึงต้องศรพรหมาสตรของอินทรีชิต พระลักษมณ์และพลวานรสลบไปเหลือ แต่หนุมาน หนุมานจึงเข้าไปหักคอช้างเอราวัณ แต่เสียที่ถูกศรของอินทรีชิตจึงสลบไปด้วย พระราม ตามมาดุก็ถึงแก่สลบไป ต่อมาพิเภกได้มาแก้ไขเหตุการณ์ พระลักษมณ์และพลวานรจึงฟื้น การรบ ของอินทรีชิตครั้งต่อมา อินทรีชิตต้องฟ่ายแพ้ เพราะต้องศรพรหมาสตรของพระลักษมณ์ถึงกับ ศีรษะขาด พิเภกกราบทูลให้องค์ไปขอพานทิพย์จากพระพรหมมารองรับศีรษะไว้ มิฉะนั้นจะเกิด ไฟไหม้โลก ตามพรที่พระพรหมประทานไว้แก่อินทรีชิต

พระอินทร์

พระราม

พระลักษมณ์

ทศกัณฐ์

หนุมาน

อินทรีชิต

บทพากย์เอรಾವัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อินทรชิตบิดเบือนกายิน	เหมือนองค์อมรินทร์
ทรงคชเอรಾವัน	
ช้างนิรมิตฤทธิ์แรงแข็งขัน	เผือกผ่องผิวพรรณ
สีสังข์สะอาดโอฬาร	
สามสิบสามเคียรโสภา	เคียรหนึ่งเจ็ดงา
ดั่งเพชรรัตน์รูจี	
งาหนึ่งเจ็ดโขกอรณี	สระหนึ่งย่อมมี
เจ็ดกออุบลบันดาล	
กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมัลย์	ดอกหนึ่งแบ่งบาน
มีกลีบได้เจ็ดกลีบผกา	
กลีบหนึ่งมีเทพธิดา	เจ็ดองค์โสภา
แน่นน้อยลำเพาหงพาล	
นางหนึ่งย่อมมีปวิวาร	อีกเจ็ดเยาวมัลย์
ล้วนรูปนิรมิตมารยา	
จับระบำรำร่ายสายหา	ชำเลื่องทางตา
ทำที่ดั่งเทพอัปสร	
มีวิมานแก้วงามบวร	ทุกเขตกุญชร
ดั่งเวไชยันต์อมรินทร์	
เครื่องประดับแก้วแก้วโกมิน	ช่องทางกระวิน
สร้อยสายชนกถักทอง	
ตาข่ายเพชรรัตน์ร้อยกรอง	ผ้าทิพย์ปกตระพอง
ห้อยพู่ทุกหูคชสาร	
โล่ห์นสารถิขุนมาร	เป็นเทพบุตรความ
ขับท่ายที่นั่งช้างทรง	
บรรดาโยธাজตุรงค์	เปลี่ยนแปลงกายคง
เป็นเทพไทเทวัญ	
ทัพหน้าอาร์กขไพโรธันต์	ทัพหลังสุบรรณ
กินนรนาคนาคา	
ปีกซ้ายฤษัษิตวิทยา	คนธรรพ์ปีกขวา
ตั้งตามตำรับทัพชัย	

ล้วนถืออาวุธเกรียงไกร	โตมรศรชัย
พระขรรค์คทาถ้วนตน	
ลอยฟ้ามานในเวหน	รีบเร่งรื้อพล
ถึงสมรภูมิชัย	
ฯ เจริจา ฯ	
เมื่อนั้นจึงพระจักรี	พอพระสุริย์ศรี
อรุณเรืองเมฆา	
ลมหวนอวลกลิ่นมาลา	เฟื่องฟุ้งวนา
นิवासแถวแนวดวง	
ผึ่งภู่มุ่คณาเหมหงส์	ร่อนราถาลง
แทรกใช้ในสรวัยสุมาลี	
ดูเหว่าเร้าเร่งพระสุริย์ศรี	ไกชนปีกตี
กู่ก้องในท้องดงดาน	
ปักขาศี้นตาชันขาน	หาคุ่เคียงประสาน
สำเนียงเสนาะในไพร	
เดือนดาวดับเศร้าแสงใส	สร้างแสงอโนทัย
ก็ผ่านพยับรองเรือง	
จับฟ้าอากาศแลเหลือง	ธิบดินทร์เธอบรรเทือง
บรรทมพื่นจากไสยา	
ฯ เจริจา ฯ	
เสด็จทรงรถแก้วโกสัย	ไพโรจน์รูจี
จะแข่งซึ่งแสงสุริย์ใส	
เทียมสินธพอาชาไนย	เริงร้องถวยชัย
ชั้นหุระเหิดเหตุหรรษ์	
มาตลีสารถิเทวัญ	กรกุมพระขรรค์
ขั้บรรทมกลางจตุรงค์	
เพลารอยพลอยประดับดุมวง	กีก้องกำกง
กระทบกระทั้งธรณี	
มยุรฉัตรชุมสายพรายศรี	พัดโบกพัชนี
กระบี่ระบายโบกลม	
อึงอินทเกวรีตีระม	แตรสังข์เสียงประสม
ประสานเสนาะในไพร	
เสียงพลโห่ร้องเอาชัย	เลื่อนลั่นสนั่นใน
พิภพเพียงทำลาย	

สัดกับที่บรรพตทั้งหลาย	อ่อนเอียงเพียงปลาย
ประนอมประนมชมชัย	
พสุธาอากาศหวาดไหว	เนื่อนกตกใจ
ซุกซ่อนประหว่นขวัญหนี	
ลูกครุฑพลัดตกฉิมพลี	หัสตินอินทรี
คาบข้างก็วางไอยรา	
วานรล่ำแดงเดชา	หักถอนพฤษภา
ถือต่างอาวุธยุทธรยง	
ไม่หล่นย่างกลางดง	แหลกลู่ล้มลง
ละเอียดย้วยฤทธิ์โยธี	
อากาศบดบังสุริย์ศรี	เทวัญจันทร์
ทุกชั้นอำนาจอวยชัย	
บ้างเปิดเกลแก้วแววไว	โปรยทิพย์มัลล
ซ้องสาธุการบูชา	
จักรถรีเรื่อยเฉื่อยมา	พุ่มบุษปมาลา
กงรถไม่จลดรรชนีทร์	
เร่งพลโยธาพานรินทร์	เร่งรัดหัสติน
วานรให้เร่งรีบมา	

ฯ เจริญ หยุดทัพ ฯ

เมื่อนั้นพระศรีอนุชา	เอื่อนอรรธวัจน
ตรัสถามสุครีพขุนพล	
เหตุไฉนสหัสสนัยน์เสด็จล	สมรภูมิไพรสณฑ์
เธอมาด้วยกลอันใด	
สุครีพทูลทัดเฉลยไซ	ทุกทีสหัสสนัยน์
เสด็จด้วยหมู่เทว	
อวยชัยถวายทิพมาลา	บัดนี้เธอมา
เห็นวิปริตตุดจน	
ทรงเครื่องศัสตราแย่งยล	ฤาจะกลับเป็นกล
ไปเข้าด้วยราพณ์อาธรรม	
พระผู้เรืองฤทธิ์แข็งขัน	คอยดูสำคัญ
อย่าไว้พระทัยไพร	
เมื่อนั้นอินทรีชิตยักษ์	ตรัสสั่งเสนี
ให้จับกระบี่ร่าถว	

บ่มีพบพระเพื่อนเข็ญใจ	มิดมัวทั่วไป
ด้วยเป็นเวลารাত্রี	
เสด็จพลางทางทรงไค้	แซ่เสียงปักซี่
วังเวงวิเวกในนันท	
สกุณีเหมือนจะมีอาการ	บอกแจ้งแสดงสาร
พระนุชให้เรียมฟัง	
พระเสด็จประทับแทบบรมิ่ง	ห้วนห้วนหวาดหวัง
ระทวยระทดเหตุภัย	
๙ เจริจา ๙	
จับจันทวาทิตย์ทันใด	ลั่นสายศิลป์ชัย
โชติช่วงดั่งดวงจันทรา	
เพียงจันทร์เพ็ญบูรณโสภา	ส่องสว่างเวหา
กำจัดซึ่งมีดมณฑล	
แสงจันทร์แจ่มฟ้าสากล	จึงพระภูษพล
บพิตรเธอทอดทัศนา	
พบศพขามภูวราชา	พระเร่งไค้กา
สลดระทดเหตุภัย	
ไอ้ขามภูวราชชาญชัย	ท่านเรื่องฤทธิ์ไกร
เป็นยอดทหารโหรา	
บัดนั้นพระเสด็จยาตรา	ลุยเลือดโยธา
อเนกนองปถพี	
พบศพบุตรพระยาพาลี	ไฉ่ว่าขุนกระบี่
กระบิรินทร์มาสิ้นสุดปราน	
ท่านอาสาถือเมืองมาร	มีคุณูปการ
แก่เราทุกสิ่งนานา	
ไม่ควรมัวด้วยยักขา	พระเสด็จยาตรา
มาพบสุครีพขุนพล	
น้องเจ้าชิตชินมณฑล	ตัวท่านถวายนพล
ภักดีด้วยความสัตยา	
ครั้งหนึ่งมีคุณอาสา	หักฉัตรอรุรา
ธิดาธิกรรณารอน	
ควรถุามัวด้วยศร	ดับนั้นภูธร
ก็พบคำแห่งหนุมาน	

พระเจ้าเรงเคร้าสงสาร	ไอ้ไอ้หนูมาน
เป็นยอดทหารเดชา	
ตัวท่านทำการอาสา	ถวายเป็นสีกดา
แล้วนำยุบลข้าวสาร	
เราจึงแจ้งคดีโดยการ	แห่งยอดเยวามาลัย
สีกดาผู้เฒ่าโหมสวรรค์	
เราตั้งใจจะปูนรางวัล	แก่ขุนกระบี่อัน
มีจิตกตัญญูมา	
ดั้นนั้นพระเสด็จยาตรา	เห็นพระอนุชา
ธิดาเชือกกลิ้งกลางพล	
ต้องศรพรหมาสตรฤทธิณ	กริ่งแน่นทรวงบน
ตลอดจนยอดปฤษฎางค์	
พระว้างเข้าประคองเกศ	พระเยวเรศขึ้นมawang
ลงเหนือพระเพลาพลาจ	พิลาปแล้วก็ไศกา
พระวินิจิตโตก	วิโยคให้อยู่โหยหา
ไอ้ไอ้พระอนุชา	ในอกพี่รื้อนดังเพลิงฮือ
พ่อถือพระขรรค์อยู่กับการ	พ่อทรงครอยู่กับมือ
รู้พระเวทอันเลื่องกา	ในแผ่นภาพาตรี
พืดอนนอนเจ้าอดกิน	อดได้สิ้นสิบสองปี
ควรฤาให้ไพร่	มาลอบล้างให้บรรลัย
เจ้าไม่ระวังพระองค์เลย	พ่อทรมเซยผู้พิสมัย
มาเจ้าเมินประมาทไป	พ่อร่วมใจจึงมรณา
จะนับในประยูรพงศ์	สุริย์วงศ์อยู่ชยา
แต่องค์พระอนุชา	ทั้งสามราชกุมาร
กับพี่เป็นสีกชาย	อันเพริศพรายด้วยศรผลาญ
ตรีโลกไม่ต้านทาน	สะท้านทั่วทิศดาล
อยู่สองให้ครองกรุง	บำรุงราชมณฑล
พี่น้องเราสองคน	นิราสร้างบุรีมา
กับเจ้าสีกดาเดียว	มาท่องเที่ยวอรรธนา
สิ้นสีกตย์พระชนกา	ธิดาแล้วจะคืนวัง
เราสิ่งใดหนอ	ฤาเกิดก่อให้จริงจัง
แหะดวงพระทรวงหวัง	วิโยคยกเอาดวงใจ
เมียรักก็จากแล้ว	ฤาน้องแก้วมาบรรลัย
อกเอ๋ยจะอยู่ไย	ให้หนักฟ้าและแผ่นดิน

เทวจะภาขาว
 ว่าพี่แพ้แก่ไพริน
 เสียยศทั้งเสียศักดิ์
 เสียที่ที่เกิดมา
 เฟ่งพิศพระวรพักตร์
 เห็นเนตรพระยุคล
 พิศโฉมยิ่งโฉมณัส
 พระวิลาสคือวงแห
 ผิวเนื้อเจ้าเหลืองงาม
 พ่อเอ๋ยมาไสยา
 พระจับศรกระซอกจุด
 จะจุดหนักก็เกรงสาย
 พระค่อยค่อยประคองชัก
 กริ่งแน่นระนังองค์
 ใครหนอช่างประสาธ
 มาแผลงผลาญพระอนุชา
 เร่งมาแก้ซึ่งไสยเวท
 หาไม่จะแผลงผลาญ
 ผาดแผดพระสุรเสียง
 ผู่เทพเทวัญ
 ครั้นวายกริ้วแล้วกรมจิต
 ทอดถอนพระหฤทัย
 ทรงกันแสงกำสรดสร้อย
 โอบอุ้มพระวรองค์
 พ่อเอ๋ยเมื่อแรกเรา
 จากศรีอยุธยา
 ปรารมภ์ด้วยเจ้าลักษมณ์
 ในป่าพนาระหง
 หากวางพระหฤทัย
 ควรฤาพระสายสมร
 กิตติศัพท์จะเฟื่องฟุ้ง
 พระญาติวงศ์
 จะว่ารักเมียยิ่งกว่าน้อง
 ละเจ้าให้ออกไป

ทุกไท่ท้าวจะติฉิน
 จนสุดสิ้นพระอนุชา
 พ่อยอดรักมาอัปรา
 ในวงศาทะสุริยน
 พ่อยอดรักผู้ณมล
 สลบหลับไม่ลืมแล
 ให้กลุ่มกลัดในดวงแด
 ดังฤมาเศร้าอยู่โรยรา
 อร่ามรูปดังทองทา
 อยู่เหนือพื้นฐลิตราย ฯ โอต ฯ
 พรหมาสตรีไม่หลุดออกจากกาย
 สวาทพี่จะเจ็บองค์
 กลัวเจ้าลักษมณ์จะปลดปลง
 พระทัยท้าวเธอโกรธา
 พรหมาสตรีให้อสุรา
 พระนุชน้องให้วายปราน
 ให้พันบาทพระเยาวมาลย์
 พิภพโลกให้ยับย่น
 สำเนียงก้องอากาศสวรรค์
 ก็เย็นระย้อยเยือกใจ
 ครั้นชุกคิดก็อาลัย
 พระชลนัยน์ก็ไหลลง ฯ โอต ฯ
 ให้ละห้อยพระทรวงทรง
 มาแนบไว้กับกายา
 จะกราบเกล้าอำลามา
 พระมารดาเราสามองค์
 ยังเด็กนักจะเดินดง
 พระวงศ์ก็อาวรณ์
 ด้วยพี่ไซ้จึงให้จร
 มาสิ้นชีพชีวา
 ไปถึงกรุงอยุธยา
 จะว่าพี่มีอาลัย
 ไม่ปกป้องให้มีภัย
 ประยุทธ์ด้วยยักษ์แต่ลำพัง

จนสุดสิ้นสวรรคต
ใครเลยจะเล็งหวัง
แต่บรรดาพระหน่อนาถ
หาไหนได้เหมือนองค์
เจ้าร่วมรักพ่อร่วมร้อน
เจ้าร่วมสงระพร่วมสวय
ไปไหนนิตกิตติด้อย
ร่ายเรียงพระมารดา
โอ้อพอลำพาภาคย์
พิศไไหนก็พรายพรรณ
เจ้าแรกรุ่งก่าัดดม
ด้วยสาวสวรรค์กัลยา
รักพี่ออกมาตาม
จนเจ้ามาตักชัย
ครั้นเมื่อต้องโมกชศักดิ์
ใช้ให้หนุ่มมาน
ทูลข่าวพระเพลารถ
ทาทันพระสุริยา
ครั้งสองเมื่อต้องสาตร์
ริงรัตพระวรวงค์
พิเภกเขาบอกแจ้ง
เป็นครุฑมารารอน
ครั้งนี้ลิศรสาตร์
จะเหลียวหาไม่เห็นใคร
สุดรู้ก็สุดฤทธิ์
ใครเลยจะเอายา
แม้รอดแล้วจะแทนท่าน
ไฉนหนอพระนงเยาว์
คิดมาน่าน้อยใจ
สู้ศึกฤมาทะนง
พระให้รำแต่อย่าม
พระชลเนตรไม่เหือดหาย
จะปลุกสันสัักเท่าไร
โอ้อ้อพระยุพิน

พี่เร่งระทดถึงความหลัง
ประจักษ์แจ้งในใจจง
อันร่วมราชปิตรงค์
เจ้าลักษมณ์พี่ไม่มีเลย
เจ้าร่วมที่นอนพ่อร่วมเขนย
สว่างร้อนทุกเวลา
แต่น้อยน้อยจนใหญ่มา
สัญญาว่าร่วมอุทรกัน
เจ้าเพื่อนยากผู้เจิดฉิน
ดังสีสุวรรณมาทาบทา
ภิรมย์รสเสนหา
พ่อละเสียไม่อาลัย
พยายามถึงกลางไพร
ฤทัยพี่ดินอยู่แดดาล
ก็บีบจับบรรลัยลาญ
ทะยานไปศรีอยุธยา
จึงได้ไอสถนั้นมา
พระอนุชาจึงคินองค์
นาคบาทก็ยั้งยง
อยู่เหนือพื้นพนาดอน
พี่จึงแผลงธนูศร
พระเวทมารก็บรรลัย
พรหมาสตร์เขาเกรียงไกร
จะแก้ไขพระอนุชา
สุดที่จะคินะน้องอา
มาซบช่วยพระน้องเรา
คุณนั้นปานพระเมรุเขา
ยุพาพี่จะคินคง
เจ้าช่างไม่ระวังองค์
ถนัดแล้วอยู่เต็มกาย
จนยามสามไม่วางวาย
เป็นสายเลือดลงรินริน
ไม่หวาดไหวพระกายิน
ไม่ผินพัคตร์มาพาที

ไก่อ้นอยู่แจ้วแจ้ว	จะรุ่งแล้วพระโณมศรี
เคยปลุกพิพาที่	ไปสร่งสินธุสาคร
ไต่ย็นเสียงดูเหว้าร้อง	พระกอดน้องผู้สายสมร
ลุกขึ้นเถิดเราจะจร	พระกรลั่นแล้วโคกา
จะปลอบปลุกสักเท่าใด	ไม่หวาดไหวพระกายา
ไอ้ไอ้พระอนุชา	เจ้าม้วยแล้วฤาไฉน
มาตรแมนเจ้าม้วยแล้ว	พระขรรค์แก้วอันเกรียงไกร
จะกรีดคอให้บรรลัย	ไปพบเจ้าในเมืองสวรรค์
สิ้นเสียงที่ก้นแสง	สุดที่แรงจะร่าพัน
เอนองค์พระทรงธรรม์	ลงกับเกศพระอนุชา
อุตสาห์พื้นผืนสติภาวนา	ว่าไอ้ไอ้อนิจจา
ได้คำเดียวก็หายเสียง	
พระบายศรีโรตม์ลงเรียบเรียง	ทอดทบสลับเคียง
พระน้องอยู่เหนือปักพี ฯ	

ฯ เจริจา โอต ฯ

ศัพท์น่ารู้

กระหม่น	เขม่น คือ อาการที่กล้ำเนื้อกระดูกเด่นเบา ๆ ขึ้นเอง ตามลัทธิโบราณถือว่า เป็นนิมิตบอกเหตุร้ายหรือดีได้
กริ่ง	ตริง ปักแน่น ทำให้อยู่กับที่
กาลิ	ชั่วร้าย เสนียดจัญไร
กำสรด	สลด แห้ง เสร้า
กินนร	อมมนุษย์ในนิยายมี ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งเป็นครึ่งคนครึ่งนก ท่อนบนเป็นคน ส่วนท่อนล่างเป็นนก อีกชนิดหนึ่งมีรูปร่างเหมือนคน เมื่อจะไปไหนก็ใส่ปีก ใส่หางบินไป
เขนย	หมอนหนุน
แข	ดวงเดือน พระจันทร์
จตุรงค์	องค์ ๔ สีเหล่า
ชนัก	เครื่องผูกคอช้าง ทำด้วยเชือกเป็นปมหรือห่วงห้อยพาดลงมา เพื่อให้คนที่ขี่คอช้างใช้หัวแม่เท้าตีบังคับ
ชลนัยน์	น้ำตา
โตมร	อาวุธสำหรับขัด หอกขัด สามง่ามที่มีปลอกเป็นรูปใบโพธิ์สวมอยู่
ทิตา	ด้าน ข้าง ทาง เบื้อง

โหม่นส	ความเสียใจ ความเป็นทุกข์ใจ
ธรณินทร์	ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดิน
ชาติรี	แผ่นดิน โลก
นางพาล	นางรุ่นสาว
นิรมิต	บันดาลให้เกิดขึ้น
บุษป	ดอกไม้
โบกขรณี	สระบัว
ประยูร	เผ่าพันธุ์ เชื้อสาย ตระกูล
ปรารมภ์	เริ่มแรก วิตก รำพึง ครุ่นคิด
ปถพี	แผ่นดิน
พรหมาสตร์	ชื่อศรที่พระอิศวรประทานให้อันทรชิต
พลับพลา	ที่ประทับชั่วคราวสำหรับรับรองพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมราชวงศ์ ชั้นสูง
พิลาป	รำไรรำพัน คร่ำครวญ ร้องไห้ บ่นเพ้อ
พิสมัย	ความรัก ความปลื้มใจ ความชื่นชม
ไพโรสถ์	แนวป่า
ไพรี	ผู้มีเวร ข้าศึก
ภูธร	พระราชา
เภา	กลอง
มยุรณ์ตร	เครื่องสูงสำหรับแสดงอิสริยยศ เป็นเครื่องกันบังเป็นชั้น ๆ ทำด้วยหางนกยูง
มรณา	ความตาย การตาย
ยาตรา	เดิน เดินเป็นกระบวน
ยุบล	ข้อความ เรื่องราว
เยวมาลย์	หญิงสาวสวย
ราพณ์	เป็นชื่อเรียกทศกัณฐ์
รุจี	แสง ความรุ่งเรือง ความงาม ความพอใจ
ลำพา	โฉมงาม
วนานต์	ป่า
วิโยค	การจากไป การพลัดพราก ความร้าง ความห่างเหิน
คัสตรา	อาวุธ
สหัสนัยน์	พระอินทร์
สัตกัณท์	ชื่อหมู่เขา ๗ ชั้น ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ
สารถิ	คนขับรถ คนบังคับม้า
สินธุ	ลำน้ำ แม่น้ำ สายน้ำ น้ำ ทะเล มหาสมุทร

สุบรรณ	ครุฑ
สุรเสียง	เสียงก้องกังวาน หมายความว่า เสียงของผู้มีอำนาจ
ไสยา	การนอน ที่นอน
หัสติน	ช้าง
เหมหงส์	หงส์ทอง (เหม หมายถึง ทอง)
อาชรรม์	ชั่ว ไม่เป็นธรรม ไม่เที่ยงธรรม ไม่ยุติธรรม
อินทรชิต	ลูกของทศกัณฐ์กับนางมณโฑ เดิมชื่อเมฆนาทหรือรณพัตร์ ภายหลังรบชนะพระอินทร์จึงได้ชื่อใหม่ว่า อินทรชิต หมายความว่า ผู้ชนะพระอินทร์
อุทร	ท้อง
อุบล	บัว ดอกบัว
เอราวัณ	หรือไอยราวัณ ถือเป็นเทพบุตรองค์หนึ่ง เมื่อพระอินทร์จะเสด็จไปที่ใด เอราวัณเทพบุตรองค์นี้ก็จะนิรมิตตนเป็นช้างทรง
โอสถ	ยาแก้โรค ยารักษาโรค เครื่องยา
โอฬาร์	ใหญ่โต ยิ่งใหญ่ โอโถง

ประวัติผู้แต่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี มีพระนามเดิมว่า จิม ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๑๐ ณ นิวาสสถาน ตำบลอัมพวา เมืองสมุทรสงคราม ก่อนที่สมเด็จพระบรมชนกนาถจะเสด็จเสวยราชสมบัติเมื่อทรงพระเยาว์ ได้ทรงศึกษาเล่าเรียนที่สำนักพระวันรัต (ทองอยู่) วัดบางหว้าใหญ่

สมัยธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้โดยเสด็จพระราชบิดาไปในราชการสงครามทุกครั้ง จึงทรงรอบรู้ในราชการสงครามเป็นอย่างดี ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีใน พ.ศ. ๒๓๒๕ จึงโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้ดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรสุนทร ขณะมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๔๙ ได้รับพระราชทานอุปราชภิเษกเป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ สมเด็จพระชนกนาถเสด็จสวรรคต พระองค์จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒ แห่งราชจักรีวงศ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ในทุกด้าน แต่ปรากฏพระอัจฉริยภาพเป็นพิเศษในด้านศิลปะ ทั้งวรรณคดี ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์ และพระองค์ได้ชุบเลี้ยงกวี นักปราชญ์ และช่างฝีมือไว้ในราชสำนักเป็นจำนวนมาก จึงมีผลงานทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม และวรรณกรรมเจริญรุ่งเรืองมาก จนได้รับยกย่องว่าเป็นยุคทองแห่งวรรณคดีและศิลปกรรม มีวรรณคดีหลายเล่มได้รับยกย่องว่าเป็นยอดแห่งวรรณคดี ได้แก่ อิเหนา เป็นยอดแห่งกลอนบทละครรำ ชุนช้างขุนแผน เป็นยอดแห่งกลอนสุภาพ นอกจากนี้พระราชนิพนธ์ในพระองค์มีทั้งที่เป็นบทละครนอก บทละครใน และบทกวีอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่ประทับใจแก่ผู้อ่านจนถึงปัจจุบัน

พระอัจฉริยภาพของพระองค์มิได้เป็นที่ประจักษ์เฉพาะปสกนิกรชาวไทยเท่านั้น ยังเป็นที่รู้จักของนานาประเทศทั่วโลก ใน พ.ศ. ๒๕๑๑ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ยกย่องพระเกียรติคุณให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก และในปัจจุบันราชการได้ถือเอาวันพระราชสมภพของพระองค์ คือ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ของทุกปี เป็นวันศิลปินแห่งชาติ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ พระชนมายุได้ ๕๘ พรรษา ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๑๕ ปี

สารบัญ

ความรู้เรื่องโขน

โขน เป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่งของไทยที่ถือกำเนิดจากการแสดงชกนาटकีดำบรรพ์หนังใหญ่ และการละเล่นกระบี่กระบอง แต่เดิมผู้แสดงต้องสวมหัวโขน จึงต้องมีผู้ร้องหรือเจรจาแทน เรียกว่า คนพากย์และเจรจา ผู้แสดงจะทำท่าเต้นออกท่าเข้าดนตรี และทำอิริยาบถไปตามคำพากย์ คำเจรจา และบทขับร้อง ซึ่งประกอบด้วย บทยักษ์ บทลิง และบทมนุษย์ ต่อมาการเล่นโขนได้วิวัฒนาการให้ผู้แสดงที่เป็นมนุษย์ เทวดา นางฟ้า สวมเครื่องประดับศีรษะ ไม่ต้องสวมหัวโขน ปิดหน้าอย่างผู้แสดงเป็นตัวยักษ์และตัวลิง แต่ยังคงให้คนพากย์และเจรจาทำหน้าที่ออกเสียงแทนอยู่เช่นเดิม

ประเภทของโขน

การแสดงโขนมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ ในครั้งแรก ๆ คงจะแสดงกันกลางสนามเช่นเดียวกับการเล่นชกนาटकีดำบรรพ์ ต่อมาได้พัฒนามาเป็นการสร้างโรงมโหรีประกอบเรื่อง

๑. โขนกลางแปลง แสดงบนพื้นดินกลางสนามหญ้า ไม่ต้องสร้างโรงให้เล่น มีแต่การยกทัพและการรบเป็นพื้น ดนตรีก็ใช้เฉพาะเพลงหน้าพาทย์ประกอบการยกทัพและการรบเท่านั้น บทกวีใช้แต่คำพากย์ คำเจรจา ไม่มีบทขับร้อง

๒. โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว วิวัฒนาการมาจากโขนกลางแปลง มีการแสดงบนโรงไม่มีเตียง มีราวพาดตามส่วนยาวของโรงตรงหน้าฉากออกมา มีช่องทางให้ผู้แสดงเดินไปรอบราว ตัวโขนมีหลังคา เมื่อตัวโขนแสดงเสร็จแล้วจะกลับมานั่งบนราวเหมือนเดิม สมมุติว่าเป็นเตียงหรือที่นั่งประจำตำแหน่ง มีบทพากย์บทเจรจา แต่ไม่มีการขับร้อง ดนตรีบรรเลงแต่เพลงหน้าพาทย์

๓. โขนหน้าจอ คือ โขนที่แสดงตรงหน้าจอหนังใหญ่ ตามปกติการเล่นหนังใหญ่มักจะปักเสาซึ่งจอผ้าขาวที่ปลายเสาทั้งสองด้าน ต่อมามีการใช้ผ้าดิบทำเป็นช่องประตูเข้าออกทั้งสองข้างและทำซุ้มประตูติดเช่นประตูเมือง ด้านหนึ่งของจอเขียนเป็นรูปปราสาทราชวังสมมุติเป็นเมืองลังกา อีกด้านหนึ่งเขียนเป็นรูปพลับพลาพระราม

ต่อมาได้มีการสร้างเวทีขึ้นหน้าจอหนังใหญ่ และใช้เวทีนั้นเล่นโขนกลางแจ้งด้วย และต่อมาโขนหน้าจอมีวิธีแสดงเช่นโขนโรงใน หากแต่เล่นบนเวทีหน้าจอ ไม่ต้องมีการสร้างฉากประกอบท้องเรื่องให้คนดูนึกภาพเป็นฉากเอาเอง

๔. โขนโรงใน เป็นโขนที่แสดงตามแบบละครใน มีทั้งการเต้นออกท่า มีการพากย์ เจาจาอย่างโขน และพ่อนรำอย่างละครใน

๕. โขนฉาก เป็นโขนที่มีการสร้างฉากประกอบการแสดงบนเวที คล้ายกับละครดึกดำบรรพ์ วิธีแสดงเป็นแบบโขนโรงใน การสร้างฉากนั้นจะต้องสอดคล้องกับเหตุการณ์และสถานที่ที่สมมุติไว้ตามท้องเรื่อง

บทพากย์โขน

การพากย์โขน คือ การร้องเล่าเรื่องในลักษณะการบรรยายและพรรณนาความเป็นทำนองอย่างหนึ่งในการแสดงโขน

บทพากย์โขนแบ่งตามเนื้อหาคือ ๖ ประเภท คือ

๑. พากย์เมือง ใช้พากย์เมื่อกล่าวถึงตัวแสดงสำคัญขณะอยู่ในที่พักหรือท้องพระโรง อาจจะเรียกบทพากย์พลับพลาก็ได้ บทพากย์พลับพลาใช้กับพระราม บทพากย์เมืองจะใช้กับทศกัณฐ์ เช่น

“ปางนั้นทศเคียรราชา สถิตเหนื้อมหา

สิงหาสน์พิมุขมณเฑียร”

๒. พากย์รถ ใช้พากย์ตอนนายทัพขึ้นรถเตรียมออกรบ ใช้ชมพาหนะ อาจเป็นรถ ช้าง ม้า หรือไพร่พล หรือชมความงามของนายทัพ และเสนยานุภาพอันเกรียงไกรของกองทัพ เช่น บทพากย์ตอนทรงช้าง เช่น

“ช้างทรงขององค์อสูรา GANGON SOGA

ดกมันกระหิมครีมครวญ

ผ่ายท่าง่าเท้าเหย้าวน เห็นธงทิวทวน

ทะลิ่งถลิ่งตาตู”

๓. พากย์ชมดง ใช้พากย์ชมป่าเขาลำเนาไพร ชมนกชมไม้ จะขึ้นต้นบทด้วยทำนองเพลงชมดงใน ลงท้ายด้วยทำนองพากย์ธรรมดา เช่น

“เค้าโหมงจับโหมงมองเมียง คู่เค้าโหมงเคียง
เคียงคู่อยู่ปลายไม้โหมง
ลงสิงสิงเหนี่ยวลดาโยง ค่อยยุตุดุดโหลง
โลดไลในกลางลางสิง”

๔. พากย์ไอ้ ใช้พากย์ตอนเศร้าโศกเสียใจ และรำพึงรำพัน ตอนแรกจะเป็นการพากย์ ตอนท้ายจะเป็นทำนองร้องเพลงไอ้ปี่ใน พร้อมกับปี่พาทย์บรรเลงรับแล้วจึงตีตะโพนและกลองทัด รับเพี้ย เช่น

“พวาวังประหวัดจิต ไม่ทันคิดก็โศกา
กอดแก้วขนิษฐา ฤดีดินอยู่ไฉน
พระซ้อนเกศขึ้นวางटक พิศพักตร์แล้วรับขวัญ
ยิ่งคิดยิ่งกระสันต์ ยิ่งโศกเศร้าในวิญญา”

๕. พากย์บรรยาย ใช้พากย์บรรยายความงามต่าง ๆ ในเรื่อง รวมทั้งอ่านสารหรือคำสั่งสอน เช่น

“ปางนั้นกบิลบุตร วัชรินทรเรืองศรี
เรียกลูกพระระวี ผู้เป็นน้องอันร่วมครมภ์
มาสอนสุภาสิต กิจระเบียบระบอบบรรพ์
ว่าพี่จะถึงอัน ตราบชีพสุดปรารถน”

๖. พากย์เบ็ดเตล็ด ใช้พากย์ทั่ว ๆ ไป เล็ก ๆ น้อย ๆ คล้ายกับการพากย์บรรยาย เช่น
“ข้าไหว้พระนารายณ์เริ่มปาง อิศวรสมญา
ในไสยเวทเวพางค์”

บทพากย์โขนเป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์และฉันท์ (อินทรวិเชียรฉันท์) ส่วนบทเจรจาจะเป็นร่ายยาว บทเจรจาใช้สำหรับผู้แสดงเจรจาโต้ตอบกัน และใช้บรรยายดำเนินเรื่อง เพื่อสั่งให้ผู้แสดงกระทำสิ่งต่าง ๆ

การแสดงโขน

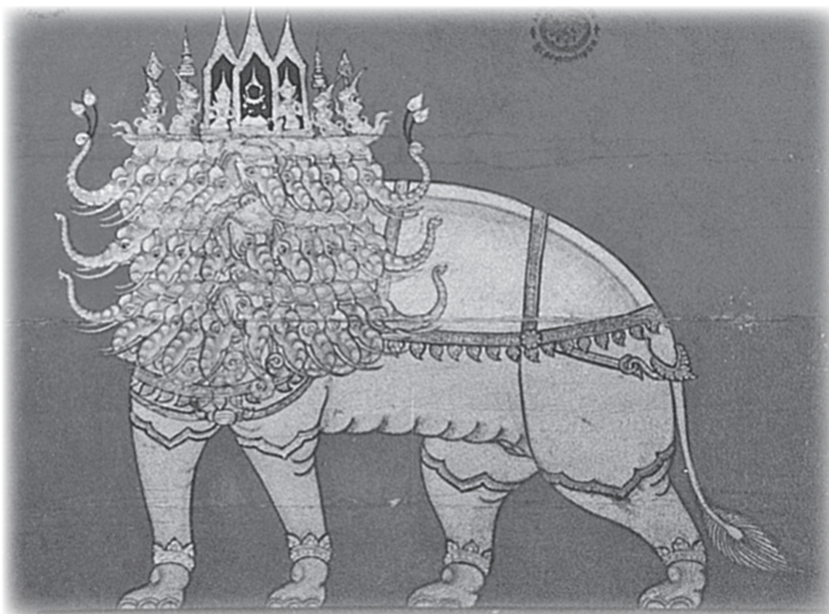
ลักษณะของช้างเอราวัณ

ช้างเอราวัณ เป็นช้างทรงของพระอินทร์ ตามปกติเป็นเทพบุตรชื่อไวยราวัณ เมื่อพระอินทร์ต้องการช้างทรงจะกลายร่างเป็นช้างเอราวัณหรือไวยราพต เป็นช้างพลายเผือกตัวใหญ่ กายสีขาวยาว สะอาดบริสุทธิ์ มี ๓๓ เศียร แต่ละเศียรมี ๗ งา แต่ละงามีสระโบกขรณี ๗ สระ แต่ละสระมีบัว ๗ กอ แต่ละกอมมีบัว ๗ ดอก แต่ละดอกมี ๗ กลีบ แต่ละกลีบมีเทพธิดาประจำ ๗ องค์ แต่ละองค์มีอัสตรเป็นบริวาร ๗ นาง เศียรทั้ง ๓๓ มีวิมานซึ่งงามราวกับวิมานเวสยันต์ของพระอินทร์ เครื่องประดับช้างทำด้วยแก้ว ๙ ประการ ซองหางถักด้วยทอง ที่ตระพองเศียรถักเป็นตาข่ายด้วยเพชรแก้ว

อินทรชิตแปลงกายเป็นพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ และจัดทัพปลอมเป็นทัพพระอินทร์ จัดทัพดังนี้

ทัพหน้า	ได้แก่	เทพารักษ์คุ้มครองป่า
ทัพหลัง	ได้แก่	ครุฑ กินนร และนาค
ปีกซ้าย	ได้แก่	วิหยาธร
ปีกขวา	ได้แก่	คนธรรพ์

พลในกองทัพนั้เหล่าของอินทรชิต ล้วนเป็นยักษ์แปลงกายทั้งสิ้น

ช้างเอราวัณ ช้างทรงของพระอินทร์

แนวทางในการพิจารณาวรรณกรรม

เนื้อเรื่อง

บทพากย์เอราวัณ เป็นตอนที่อินทรีชิตแปลงกายเป็นพระอินทร์ พระลักษมณ์ทอดพระเนตรเห็นถึงกับตะลึงในความงามและความยิ่งใหญ่ของทัพของพระอินทร์แปลง จึงตรัสถามสุครีพด้วยความสงสัย สุครีพทูลเตือนให้ระวังพระองค์ แต่อินทรีชิตรีบสั่งบริวารให้จับระบำถวายจนพระลักษมณ์เคลิ้มตาม อินทรีชิตได้ที่แผลงศรพรหมาสตรสังหารพระลักษมณ์ได้

ศิลปะการประพันธ์

บทพากย์เอราวัณแต่งด้วยกาพย์ฉบัง ๑๖ ใช้ถ้อยคำประณีต ไพเราะสละสลวยและวิจิตรบรรจง เช่น

- บทพรรณนาที่เนรมิตช้างเอราวัณให้มีกายสีขาว มีเศียรตรงงามถึง ๓๓ เศียร

“อินทรีชิตบิดเบือนกายิน เหมือนองค์อมรินทร์

ทรงคชเอราวัณ

ช้างนิรมิตฤทธิ์แรงแข็งขัน เพื่อกดพ้องผิวพรรณ

สีสังข์สะอาดโอฬาร

สามสิบสามเศียรโสภา เศียรหนึ่งเจ็ดงา

ดั่งเพชรรัตน์จูจี

งาหนึ่งเจ็ดใบกษรณี สระหนึ่งย่อมมี

เจ็ดกออุบลบันดาล

กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมัลย์ ดอกหนึ่งแบ่งบาน

มีกลีบได้เจ็ดกลีบผกา

กลีบหนึ่งมีเทพธิดา เจ็ดองค์โสภา

แน่น้อยลำพานงพาล

นางหนึ่งย่อมมีบริวาร อีกเจ็ดเยาวมัลย์

ลั่นรูปนิรมิตมารยา

จับระบำรำร่ายส่ายหา ชำเลียงหางตา

ท่าที่ดั่งเทพอัปสร

มีวิมานแก้วงามบวร ทุกเขตกฤษฎร

ดั่งเวไชยันต์อมรินทร์”

- บทพรรณนาธรรมชาติยามเข้าได้ไพเราะจับใจ

“ผึ่งภูหม่คณาเหมหงส์ ร่อนราถาลง

แทรกใช้ในสร้อยสุมาลี

ดูเหว่าเร้าเร่งพระสุริย์ศรี ไก่ขันปิกดี
 กู้ก้องในท้องดงดาน หาคู่เคียงประสาน
 ปักชาติขึ้นตาขันชาน
 สำเนียงเสนาะในไพร่”

ทั้งนี้ยังเลือกใช้คำได้สอดคล้องกับลีลาของกาพย์ ท่วงทำนอง จังหวะกลมกลื่น และเหมาะสำหรับการเล่นโขนเป็นอย่างดี

ข้อคิด คติคำสอน และความจรรโลงใจ

การขาดความระมัดระวังไม่พิจารณาหยาบรอบคอบนั้นอาจทำให้เกิดผลเสียได้ เช่นเดียวกับพระลักษมณ์ที่หลงใหลในทัฬหะอินทร์แปลงจนไม่ระวังตัว ถูกศรของอินทรชิตจนต้องพ่ายแพ้ นอกจากนั้นบทพากย์โขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน บทพากย์เอรಾವัน ยังแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างพี่น้อง คือ พระรามกับพระลักษมณ์ เมื่อพระรามเห็นพระลักษมณ์สลบไปก็คิดว่าพระลักษมณ์เสียชีวิตจึงโศกเศร้าเสียใจจนเป็นลมสลบตามไป

การนำไปใช้ในชีวิตจริง

จากเนื้อเรื่องของบทพากย์เอรಾವัน ซึ่งให้เห็นว่าอย่าเชื่อหรือเห็นคล้อยตามสิ่งใดโดยไม่พิจารณาให้ดีเสียก่อน เพราะอาจจะเกิดผลเสียตามมาภายหลังได้ ในชีวิตประจำวันก็เช่นเดียวกัน หากไปทราบเรื่องอะไรหรือเห็นสิ่งใดมากก็ไม่ควรเชื่อโดยทันที ควรใคร่ครวญให้ดีเสียก่อน หรือปรึกษาคณะรอบข้างว่าควรตัดสินใจอย่างไร เป็นการป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นได้

สรุป

บทพากย์เอรಾವัน เป็นบทพากย์ในเรื่องรามเกียรติ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้แสดงโขนโดยเฉพาะ กล่าวถึงอินทรชิต ซึ่งแปลงกายเป็นพระอินทร์ และจัดทัพปลอมเป็นทัฬหะอินทร์มาลวงฝ่ายพระราม ทำให้พระลักษมณ์ หนุมาน และไพร่พลวานรหลงกลเสียที่แกอินทรชิต แต่พิเภกมาแก้ไขเหตุการณ์ไว้ ทำให้ทุกคนฟื้นขึ้นมาได้

กิจกรรมบูรณาการ

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. บทพากย์รามเกียรติ์ มีตอนใดบ้าง และบทพากย์เอรಾವันมีคุณค่าในด้านใดบ้าง
๒. นักเรียนศึกษาลักษณะของช้างเอรಾವัน และทดลองวาดช้างเอรಾವันตามจินตนาการของตนเอง

๓. ยกตัวอย่างคำประพันธ์ตอนที่นักเรียนคิดว่าไพเราะ พร้อมทั้งบอกเหตุผล
๔. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มฟังการพากย์โขน ให้สังเกตน้ำเสียง อารมณ์ของตัวละครในเรื่อง แล้วฝึกพากย์ตามจนชำนาญ และออกมาพากย์ให้เพื่อนฟังหน้าชั้นเรียน
๕. หาภาพที่ตนเองประทับใจมาคนละ ๑ ภาพ แล้วฝึกบรรยายภาพตามจินตนาการของตนเอง

โครงงาน

นักเรียนเลือกทำโครงงานต่อไปนี้ ๑ หัวข้อ หรืออาจทำโครงงานอื่นตามความสนใจ โดยให้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน

๑. โครงงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับลักษณะของบทพากย์โขน
๒. โครงงานศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของการแสดงโขนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
๓. โครงงานศึกษาบทพากย์รามเกียรติ์ ตอนอื่น ๆ

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๑. ในชีวิตประจำวันหากนักเรียนได้ทราบเรื่องอะไรหรือได้เห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งมานักเรียนจะเชื่อในสิ่งที่ได้ยินหรือได้เห็นมาหรือไม่ เพราะอะไร
๒. นักเรียนจะนำความรู้เกี่ยวกับการแสดงโขนไปใช้ทำอะไรบ้าง อย่างไร

คำถามทบทวน

๑. เพราะเหตุใดบทพากย์โขนที่นำมาให้ศึกษาจึงใช้ชื่อ “บทพากย์เอราวัณ”
๒. บทพากย์เอราวัณ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทใด
๓. บทพากย์เอราวัณ มีเนื้อเรื่องโดยย่อว่าอย่างไร
๔. อินทรชิตใช้อุบายอย่างไรจึงสามารถทำอันตรายแก่พระลักษมณ์ได้
๕. บุคลิกลักษณะของอินทรชิตเป็นอย่างไร
๖. วัตถุประสงค์ของการแต่งบทพากย์เอราวัณคืออะไร
๗. แก่นของเรื่องคืออะไร
๘. อารมณ์หรือความรู้สึกที่ได้รับจากการอ่านบทพากย์เอราวัณ เป็นอย่างไร
๙. ลักษณะของช้างเอราวัณเป็นอย่างไร จงอธิบาย
๑๐. บทประพันธ์ตอนใดที่นักเรียนประทับใจ และประทับใจด้วยเหตุผลใด